

SINODINIO KELIO VILNIAUS ARKIVYSKUPIJOJE IŽVALGŲ SINTEZĖ

IVADAS

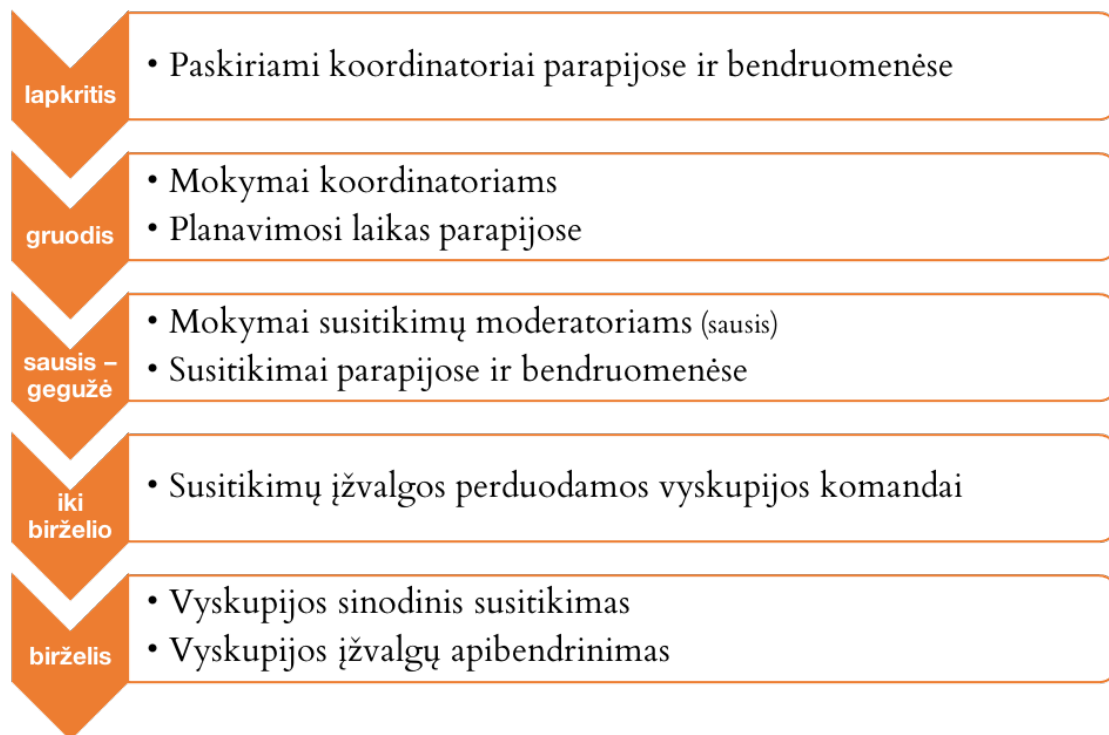
Sinodinio kelio Vilniaus arkivyskupijoje pradžia

Vilniaus arkivyskupijoje Sinodinio kelio etapas prasidėjo iškilmingomis šv. Mišiomis Arkikatedroje bazilikoje 2021 metų spalio 17 dieną.

Nuo tada veiklą pradėjo arkivyskupijos sinodinio kelio komanda, kurią sudarė:

- *Koordinatoriai:* Vyskupas Arūnas Poniškaitis ir Agnė Markauskaitė, Vilniaus arkivyskupijos kurijos darbuotoja
- Živilė Peluritiienė, Vilniaus arkivyskupijos kurijos komunikacijos koordinatore
- Kun. Andžej Šuškevič, Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarijos rektorius
- Ses. Gintautė Giedrimaitė CC, Lietuvos moterų vienuolių aukštesniųjų vyresniųjų konferencijos pirmininkė
- Kristina Trinkūnaitė, Vilniaus arkivyskupijos jaunimo centro vadovė
- Raimonda Kuklienė, Vilniaus arkivyskupijos katechetikos centro vadovė
- Algis Petronis, Vilniaus arkivyskupijos šeimos centro vadovas
- Ses. Jolita Matulaitytė MVS, Vilniaus arkivyskupijos *Caritas* atstovė
- Matas Macevičius, Vilniaus akademinės sielovados centro vadovas
- Lina Šapauskienė, Vilniaus piligrimų centro vadovė

Sinodinio kelio žingsniai Vilniaus arkivyskupijoje:

Parapijos ir bendruomenės buvo pakviestos paskirti vieną ar kelis koordinatorius, kuriems teko būti pagrindiniais pagalbininkais kunigams parapijose Sinodo reikalais, kartu su bendruomene suplanuoti, koku būdu, intensyvumu sinodinis kelias vyks parapijoje, kviešti grupes, atrasti moderatorius susitikimams, skleisti žinią, kad būtų pasiekti bendruomenės (ir ne tik) nariai, susitikimų metu gautas įžvalgas surinkti ir pateikti vyskupijai.

2021 metų gruodžio 11 dieną Vilniuje vyko parapijų ir bendruomenių koordinatorių mokymai. Susitikime dalyviai išgirdo drąsinantį kardinolo Audrio Juozo Bačkio žodį eiti sinodiniu keliu, vyskupijos sinodinio kelio komanda pristatė šio sinodo idėją, galimas susitikimų temas ir turinį, metodus, kaip rengti susitikimus,

kaip kviešti moderatorius, kaip skleisti žinią bendruomenės nariams, kaip moderuoti susitikimus, kaip surinkti ir perduoti susitikimų metu gautas įžvalgas.

2022 metų sausio mėnesį į nuotolinius mokymus buvo pakviesti sinodinių susitikimų moderatoriai. Mokymuose didžiausias dėmesys buvo skirtas praktiniam pasiruošimui: kaip moderuoti diskusijų grupes, užrašyti įžvalgas.

Tiek koordinatorių, tiek moderatorių mokymų vaizdo medžiaga buvo prieinama dvasininkams, parapijų, bendruomenių atstovams, negalėjusiems dalyvauti renginiuose.

Iš viso buvo apmokyta 210 koordinatorių ir moderatorių, tačiau pačios bendruomenės, naudodamosi vaizdo, dalomąja medžiaga, galėjo paruošti (ir ruošė) daugiau moderatorių. Iš vyskupijos komandą pasiekusių susitikimų įžvalgų matyti, kad dar keliasdešimt moderatorių vedė susitikimus.

Sinodiniai susitikimai vyko 2021 metų gruodžio – 2022 metų birželio mėnesiais. Kai kuriose bendruomenėse jie vyksta ir toliau.

Laisvė veikti buvo palikta ir parapijoms, ir bendruomenėms, ir sinodinio kelio koordinatoriams. Visų bendruomenių atstovus laikėme sinodinio kelio bendrakeleiviais. Sinodiniame kelyje buvo vengiama prievartos, „formalaus“ organizavimo („nes taip liepta ar nurodyta“). Nebuvo primygtinai reikalaujama, kad visos iki vienos parapijos paskirtų koordinatorių, nebuvo nurodyta, kiek ir kokiomis temomis, formomis turėtų įvykti susitikimų, ir pan. Buvo gražių pavyzdžių, kai, iš pradžių neatsiradus koordinatoriui, bet vėliau pasiryžus vienai savanorei, susitikimai įvyko ne tik bažnyčioje, bet ir „nebažnytinėse“ erdvėse.

Parapijoms, bendruomenėms buvo pateiktos gairės, kaip organizuoti procesą, pasiūlytos alternatyvos susitikimų turiniui (Nacionalinės komandos rengta medžiaga 7-iomis Sinodo temomis; arkivyskupijos komandos parengti klausimai; rekomendacijos naudotis kitų vyskupijų ar kitų šalių pasiūlymais; išverstas ir adaptuotas žaidimas vaikams „Žąsys“; keli pasiūlymai susitikimams su jaunimu ir pan.).

Vilniaus arkivyskupijoje **ryškios dvi kalbinės bendruomenės:** lietuvių ir lenkų. Lenkakalbėms bendruomenėms (greta lietuvių kalba paruoštos medžiagos) buvo siūlyta naudoti gausią Bažnyčios Lenkijoje išteklių Sinodui bazę, Lenkijos vyskupų konferencijos paruoštą teminę medžiagą. Vėliau dalis parapijų pačios paruošė ir adaptavo klausimynus, dalijosi su kitomis bendruomenėmis. Įžvalgas bendruomenės galėjo siųsti ir surašytas lenkų kalba.

Pagalba sinodiniame kelyje. Buvo stengtasi palaikyti koordinatorių bei moderatorių motyvaciją, išgirsti jų pirmąsias patirtis susitikimuose, iššūkius ir džiaugsmus, su kuriais susidurdavo sinodiniame kelyje. Buvo surengti keli nuotoliniai susitikimai:

- **Klausimų–atsakymų sesija** su arkivyskupijos sinodine komanda.
- **Apie bendruomeninę įžvalgą** su kun. Mindaugu Malinausku SJ.
- Tris nuotolinius **dalijimosi patirtimi** susitikimus moderatoriams suorganizavo *Alfa* kurso centras Lietuvoje.

Iššūkiai sinodiniame kelyje.

- **Bendruomeninė įžvalga** kaip veikimo, sprendimų priėmimo būdas daugeliui parapijų ir bendruomenių buvo naujovė, su kuria reikėjo susipažinti, mokytis įžvelgti Dievo valią ir ją surasti.
- **Karas Ukrainoje** – sukrėtimas ir kliūtis sinodiniame kelyje. Vasario pabaigoje Rusijai užpuolus Ukrainą visų dėmesys nukrypo į situacijos stebėjimą, pagalbą atvykstantiems karo pabėgėliams ir likusiems Ukrainoje. Nemaža dalis tikinčiųjų, aktyvių piliečių ėjo savanoriauti į *Caritą* ir kitas organizacijas, priėmė į savo namus ukrainiečių šeimas, inicijavo maldos akcijas ar kitaip prisidėjo prie paramos. Sulaukėme ir moderatorių abejonių, žinučių apie nukritusį ūpą tęsti susitikimus, tačiau susitikimai vyko ir toliau. Galbūt, jei žmonių nebūtų taip sukrėtęs karas, būtų pavykę išvystyti

didesnį pagreitį. Tačiau susitelkimas padėti Ukrainai kitokiu būdu (per karitatyvinę veiklą) vienijo ir būrė bendruomenes.

- **Ryšys su dvasininkais.** Sinodinio kelio pradžioje buvo nuogąstavimų dėl kunigų vaidmens šiame kelyje: ar jiems reikia aktyviai įsitraukti, ar atsitraukti ir palikti sinodinius susitikimus pasauliečių atsakomybei. Šios dvejonės buvo girdimos tiek iš dvasininkų, tiek iš pasauliečių, tačiau buvo rekomenduojama ugdyti bendradarbiavimo dvasią, kiekvienai bendruomenei viduje susitarti ir dalintis atsakomybe. Įsibėgėjus susitikimams ar po jų pastebėta, kad bendruomenėse, kuriose kunigai nedalyvavo susitikimuose, neįsitraukė į procesą, dalyviams jų labai trūko.
- **Kaip pasiekti paribius?** Nuo pačių pirmųjų susitikimų, mokymų buvo jaučiamas nerimas dėl kvietimo sinodiniame kelyje pasiekti, išgirsti paribiuose esančius ar nepriklausančius mūsų bendruomenėms žmones, buvo nuogąstaujama, ar aktyvių bendruomenių narių balsas šiame kelyje nebesvarbus. Iš pateiktų grįžtamojo ryšio atsiliepimų matyti, kad dalis bendruomenių drąsiai ėjo „už įprastų bendruomenės ribų“, dalis apsiribojo tikinčiųjų bendruomene, tačiau didžioji dalis atsiuntusiųjų įžvalgas pažymėjo, kad sinodinio kelio susitikimai buvo dalyviams naujovė Bažnyčios gyvenime, kuriai reikėjo pasiryžti ir aktyviems nariams. Susitikti, išgirsti ir kalbėti, kur Šventoji Dvasia kreipia Bažnyčią, – visa tai iki šiol nebuvo įprasta praktika tikinčiųjų gyvenime, bet džiugina jaučiamas noras ir nusiteikimas tęsti panašius susitikimus.

Gautų įžvalgų skaičius: 604, iš jų asmeninės – 49 (per asmeninių įžvalgų pateikimo platformą arba el. paštu). Susitikimai (kurių įžvalgos pasiekė arkivyskupijos komandą) įvyko 46 parapijose / rektoratuose, apie 40–yje institucijų ar įstaigų, 25–iose organizacijose ar bendruomenėse.

Gautos įžvalgos pagal temas:	Įžvalgų skaičius
Kelionės bendrakeleiviai	119
Klausytis ir kalbėti	105
Džiaugsmas švęsti	75
Bendra atsakomybė misijoje	69
Dialogas Bažnyčioje ir visuomenėje, ekumenizmas	55
Autoritetas ir dalyvavimas, sprendimų priėmimas	29
Sinodalumo ugdymas	24
Kitos temos (bendri klausimai, dalyvių pasiūlyti klausimai, sujungtos kelios temos ir pan.)	79
Asmeninės įžvalgos	49
Iš viso:	604

SINODINIO KELIO VAISIAI VILNIAUS ARKIVYSKUPIJOJE

Skaitydama ir įsigilindama į atsiųstus susitikimų grįžtamojo ryšio atsiliepimus, sinodinio kelio komanda išskyrė keletą temų, kurios įžvelgtos kaip svarbios įvairiuose klausimuose tarp skirtingų bendruomenių, taip pat stengiasi atrasti ir unikalias, bet svarbias įžvalgas. Pažymėti ir klausimai, kurie išryškėjo kaip svarbūs, bet bendruomenėse nėra sutarimo, siūlomos skirtingos priegios ar sprendimai. Tekstas papildomas citatomis iš atsiųstų įžvalgų.

SANTYKIO TROŠKIMAS

Vienas esminių atsiųstose įžvalgose išskaitytų poreikių ir troškimų – santykis, ryšys. Santykis su Dievu, santykis su dvasininkais, santykis su bendruomene ir vienas su kitu. Iš to išauga ir ryškus bendruomeniškumo ilgesys.

- Tikintieji ilgisi gražaus, atviro ir šilto santykio su dvasininkais, „*kad nebūtų baisu prieiti*“ arba kad pats kunigas prieitų prie žmonių, būtų draugiškas. Santykio, ryšio su kunigu norima ne tik matant jį aukojant Mišias, sakant pamokslą, teikiant sakramentus, bet ir bendraujant neformaliai: po šv. Mišių, bendruomenės veiklose, renginiuose, susitikimuose ar asmeniniuose pokalbiuose. „*Organizacijom labai reikia kapelionų, kad žinotų organizacijos pašaukimą, jų reikalus, pažintų žmones. Kas turi – labai džiaugiasi.*“ Jaučiama, kad galias nuoskaudas palieka šaltas bendravimas, grubūs ar nejautrūs žodžiai – dėl neigiamų patirčių (ir žodžių) žmonės jaučiasi sužeisti Bažnyčios.

Aptariant sinodinio kelio etapą su bendruomenių koordinatoriais ir moderatoriais išryškėjo, kad labai reikalingas (ir net tik sinodinio kelio etape) dvasininkų palaikymas, padaršinimas veikti ir dalyvavimas, buvimas kartu.

- Iš tiesų, iš kunigų tikimasi daug, jiems keliami dideli lūkesčiai, labai dažnai per asmeninę patirtį su jais žmonės mato ir vertina Bažnyčią. Žmonės išgąsdina ir atstumia apibarinimai, moralizavimai ir pan., bet kartu džiaugiamasi maloniais, šiltais kunigais, išsakomas rūpestis, kad kunigai neperdegtų, skatinama melstis už dvasininkus, juos palaikyti – ne pulti, kad jie nevykę, o ieškoti, kaip jiems padėti. Svarbu spręsti kunigų vienišumo problemą, nes tai atsiliepia vėliau žmonėms, visai bendruomenei.
- Sinodinio kelio patirtis padėjo žmonėms įsivardinti, kad Bažnyčioje jie **nori būti ir išgirsti, ne tik ateiti klausyti**.
- Neramina dažnai išskaityta mintis, kad žmonės Bažnyčios bendruomenėje yra **nedrąsūs kalbėti, nedrąsūs veikti, bijo būti pasmerkti**, nes: „*trūksta žinių, todėl baisu apsikvailinti*“, „*mes kaip avys, mums reikia vedlio*“, „*teisuoliai linkę užčiaupti*“, „*nepatinka, kai apie paauglius iš išvaizdos sprendžiama*“. Taip pat kaip trukdis minimos apkaltos, jaunimui – vyresniųjų kritika Bažnyčioje, apskritai, kad „Bažnyčioje buvo vien klausoma, niekada nebuvo kalbama, todėl prabilti yra sunku. Gana dažnai Bažnyčios aplinka įvardyta kaip „nesaugi“, pavyzdžiui, „*Bažnyčia priverčia jaustis žmogų kalnu, menku, įsitempti, susigūžti*“. Išskirti verta ir pastebėtą kartų skirtumą – vyresnioji karta dėl sovietmečio patirties jaučia didesnę baimę atvirauti, reikšti poziciją (tą kartais įsivardijo patys dalyviai, taip pat ir moderatoriai yra atkreipę dėmesį), o jaunimas yra daug drąsesnis išsakyti, drąsiau išsako kritiką, pripažįsta, kad „nuobodu, neįdomu, nepatraukia“.
- **Bendruomenėms sunku pritraukti naujus narius, o žmonėms sunku rasti bendruomenę** (ar veiklą bažnytinėje erdvėje). Tiek „aktyvistai“, tiek „dalyviai“ pabrėžia, kad paveikliausias būdas pritraukti žmones – asmeninis kvietimas. Reikalinga draugystės ir meilės kalba, asmeninis draugiškas ryšys, kai stengiamasi pažinti kitą žmogų, sužinoti, kuo jis gyvena, pakviesti jį. Vaikų, besiruošiančių Pirmajai Komunijai, išmintis: „*Gera žinoti, kad Bažnyčioje niekas nesityčios, nepravardžiuos, bet kai neturi pažįstamų draugų, ateini tik į Mišias, tada nesijauti labai svarbus.*“ Atvesti kitą prie Dievo galima tik per pagarbų santykį. Kitokio, netobulo, ne krikščionio, gal nusidėjėlio buvimas greta neturėtų kelti pykčio ar nuoskaudos. „*Nuo dalyvavimo bendruomeninėje veikloje atbaido „teisingai tikintys katalikai“, kurie neigiamai vertina ir smerkia tuos, kurie nėra atradę asmeninio ryšio su Dievu, bet vis tiek stengiasi dalyvauti liturgijoje.*“ Taip pat labai svarbu, kad „Bažnyčios kalbėjimas“ (turint omeny tiek dvasininkus, tiek pasauliečius bendruomenėje) sutaptų su darbais, veiksmais ir gyvenimo būdu. Tikėjimą kitiems liudija ir elgsena.

- **Atvirumas – dažnas linkėjimas Bažnyčiai (ir jos nariams)** išsakytas sinodiniuose susitikimuose. Visgi kartu raginama rūpintis ir esamais bendruomenės nariais. Esantys Bažnyčios „viduje“ taip pat ilgisi santykio, dėmesio iš dvasininkų ir „bendrakeleivių“. *„Mūsų dabartinis klebonas kiekvieną repeticiją pas mus į repeticijos salę užėina 5 min. pasikalbėti, paklausti kaip sekasi, kartais trumpai pasimelsti ir mums to pilnai užtenka, kad jaustumės reikalingais. Anksčiau tokių apsilankymų neturėjome, jų ir netrūko, bet dabar suprantame, kad tokie paprasti dalykai padeda jaustis reikalingam. Tai, mūsų nuomone, ir yra atsakymas kokios kalbos reikia šių dienų pasauliui.“* Tie, kurie yra atradę sau artimas bendruomenes, pavyzdžiui, įvairių šeimų, maldos grupių nariai, „Tikėjimo ir šviesos“ nariai jomis džiaugiasi, jaučia jų prasmę ir naudą. Susitikimuose „Džiaugsmas švęsti“ tema dažnai išsakyta noras sekmadieniais ne tik dalyvauti šv. Mišiose, bet ir po jų likti bendrystėje, agapėje, bendruomenės veiklose. *„Bendruomenė bus gyvybinga, kai jos nariai individualiai ir kartu nuolatos ieškos būdų augti dvasiškai, mylės, supras artimą ir padės stokojantiems.“*
- **Lietuvių ir lenkų bendruomenių bendravimui reikalingas dėmesys.** Parapijos, kuriose vyksta bendros pamaldos, šventės, išvykos, tuo džiaugiasi: *„Čia matome didelį Bažnyčios indėlį, kuris mus labai džiugina“*, kitos akcentuoja, kaip svarbu tarpusavio santykį stiprinti, kai kur – tik *„bandyti surasti ryšį“*. Vis dar matosi situacijų, kai viena ar kita kalbinė grupė parapijoje jaučiasi gaunanti per mažai dėmesio, dėl to kyla konfliktai ne tik tarpusavyje, bet ir su kunigais. Kita vertus, kunigai matomi kaip tarpininkai, kurių pagalbos ir iniciatyvos laukiama bendruomenės jungiant. Vienos dalyvės pasidalinimas: *„Užrašė intenciją per LT mišias, nes per PL negalėjo dalyvauti, ir kunigas, skaitydamas intencijas, jas perskaitė lenkiškai. Dalyvei buvo labai malonu, jautėsi, kad kunigas ją pažįsta“*. *„Įvairiakalbei bendruomenei kartu augti ir keliauti padedantys būdai, kurie savo metu buvo puoselėjami parapijoje ir nūdien gaivintini: piligriminės kelionės, bendri visos parapijos atlydai su LT ir PL bendromis Mišiomis ir agape. Visą parapiją suartina gražiai puoselėjamos bendros pamaldos – tylos adoracija ir Švenčiausiojo pagarbinimas giedant LT ir PL kalbomis; bendra lietuvių ir lenkų Devintinių procesija; Sekmadienų vakarinės LT ir PL Mišios. Tereikia didesnio kiekvieno tokiose pamaldose dalyvaujančio asmeninio nuolankumo visus skirtumus ar nepatogumus priimti kaip dovaną ir galimybę augti bei vienas kitą geriau pažinti.“*

TROŠKIMAS AUGTI ir BŪTI UGDOMIEMS

Atsiųstose įžvalgose aiškiai išskaitomas ir matomas žmonių nusiteikimas ir supratimas, kad tikėjimą reikia gilinti, jaučiamas poreikis, kad Bažnyčia juos augintų, yra noras suprasti, kas ir kodėl vyksta liturgijoje, kodėl Bažnyčia laikosi vienos ar kitos pozicijos. Tai įžvelgiama tiek tarp aktyvių tikinčiųjų, tiek tarp tų, kurie į bažnyčias užsuka rečiau. Žinoma, jų katechezės poreikiai skiriasi, tačiau abiem grupėms reikalingi.

- **Reikalinga formacija ir katechezės.** Žmogus ilgisi ir trokšta sąmoningumo. Nori formacijos, ugdymo, supranta, kad reikia pasiruošti Mišioms, kad reikia išgyventi liturgiją sąmoningai – tikisi, jog Bažnyčia (dvasininkai, kiti bendruomenės nariai) jiems pagelbės. Akivaizdu, kad reikalinga **erdvė, aplinka, kurioje žmonės galėtų užduoti klausimus**: vieni minėjo neformalius susitikimus po šv. Mišių, specialius renginius ar tiesiog klausimų–atsakymų dėžutes. *„Bet kokie paaiškinimai apie liturgiją ir sakramentus, trumpos įžvalgos ar net paskaitų ciklai (gyvai ar internetu, įrašai), padėtų ir naujai prie bendruomenės prisijungusiems, ir senbuviams gilintis, suprasti, prasmingai ir su džiaugsmu išgyventi liturgiją ir sakramentus ir tuo dalintis su kitais.“*
- Yra kelios **temos, kurias galima išskirti kaip nuolat reikalaujančias paaiškinimo, supažindinimo.** Viena iš jų – išpažintis. Kylantys klausimai priklauso nuo praktikavimo lygmens, tačiau norima suprasti, kodėl išpažintis reikalinga, kaip ją atlikti, kad ji nebūtų formali, kodėl ją reikia atlikti per tarpininką kunigą. Kita tema – išsiskyrusiųjų, ne santuokoje gyvenančiųjų sielovada, kodėl ne visi gali gauti sakramentus, ar tai reišia, kad jie nebėra bendruomenės nariai.

- **Liturgijos paaiškinimas**, priminimas apie jos dalis, simbolius, kaip elgtis susirinkusiems, yra svarbus visiems. Išskirtos šventės, kurių metu liturgija skiriasi nuo sekmadieninių šv. Mišių – tad jos pristatymas, paaiškinimas būtų naudingas. Paaugliško amžiaus jaunimas minėjo, kad nesusigaudymas, kas vyksta, sukelia nuobodulį. *„Šventėn susirenkančiai bendruomenei svarbu suvokti, kas yra švenčiama. Padėtų laikas nuo laiko atliekama anamnezė, pvz. katechezės prieš Mišias, primenančios liturgijos eigą, ženklų prasmę.“*
- Daugelyje išvalgų pastebėta **homilijų tema**. Pavyzdžiui: *„Svarbu, kad būtų gerai parengta homilija: trumpa, aiški, nemonotoniška, intriguojanti – kitaip ji pasimiršta arba įsivyrėja nuobodulys.“* Homilija neturėtų būti priemonė moralizuoti arba barti, „suvedinėti sąskaitas“: *„Dažnai vietoj homilijos būna pamokslas, tas trukdo. Daug kunigų „džiazuoja“, retai kada girdima homilija; [...] sunkiau vaikščioti į Mišias, kuriose homilijos būna prastos.“*
- **Naujiems (ar sugrįžtantiems) bendruomenės nariams reikalingas vedimas, palydėjimas** – ne tik aptartas draugiškas santykis, bet ir pagalba pažinti Kristų, Bažnyčios mokymą, paaiškinant praktinius Bažnyčios gyvenimo aspektus. *„Trūksta naujų narių vedimo, dvasinio palydėjimo. Naujai atėję žmonės į Bažnyčią jaučiasi nejaukiai, nežino taisyklių, apeigų tvarkos, todėl atsiranda baimių. Naujas narys nežino ar nesupranta Evangelijos ir Bažnyčios žodyno. Tradiciniams katalikams suprasti Šventąjį Raštą, liturgines apeigas, tikinčiųjų žodyno terminus yra pliusas, bet naujas narys savo nesupratimo gėdijasi, jis savęs gėdijasi.“*
- Kaip viena iš ugdymo Bažnyčioje formų yra **katechezės, kursai, organizuojami rengiantis Sakramentų priėmimui**. Dalis parapijų darė sinodinius susitikimus su Pirmajai Komunijai besiruošiančiais vaikais ir vaikų tėvais, kuriuos kartais į Bažnyčią grąžino privalomos katechezės. Yra tėvų, kurie per katechezes sužinojo naujų dalykų, jos buvo žingsnis sugrįžti į Bažnyčią, pasidžiaugia, jei vaikams patinka katechezės. Sinodiniai susitikimai daliai šių žmonių buvo pirma galimybė ne tik klausyti, bet ir kalbėti Bažnyčioje. Rečiau besilankančius Bažnyčioje trikdo, kartais pykdo, jiems atrodo nuobodus vyksmas, ilga liturgija, jei jis yra nesuprantamas, „ne žmonių kalba“. Jie taip pat daugiau kėlė klausimų apie Bažnyčios skaudulius ir viešumoje kritikos sulaukiančius aspektus: nepilnamečių išnaudojimo atvejus, kad atstumiami LGBT ar išsiskyrę, nesusituokę asmenys, trūksta moterų vaidmens Bažnyčioje, neskaidri „aukiojimo sistema“.

Verta atskirai paminėti, kad patys katechetai, tikybos mokytojai dažnai jaučiasi būtent pirmoji (o kartais gal ir vienintelė) grandis, kurią vaikai, jų tėvai, sužadėtiniai mato kaip Bažnyčios atstovus, ir jiems tenka ne tik mokyti, ruošti sakramentams, bet ir iškart atsakyti į karštus klausimus apie skandalus Bažnyčioje, dvasininkų pasisakymus ir pan., išklausti, „sugerti“ nepasitenkinimą ir kritiką.

- Vaikų tėvus, sužadėtinius trikdo pasiruošimo sakramentams **administraciniai reikalavimai**, „parašų knygelės“, kursų trukmė, forma – nesupranta, kodėl to reikia, kodėl skirtingose parapijose, bažnyčiose gali skirtis nustatyti reikalavimai. Taip Bažnyčia ima atrodyti kaip reikalavimus kelianti institucija, o ne bendruomenė, kuriai svarbu santykis. Skaudu, kai tėvai iškart pripažįsta: *„Kitąmet reguliariai neisime“*. Patys vaikai yra paminėję, kad jų dalyvavimas šv. Mišiose po Pirmosios Komunijos priklausys nuo tėvų – ar atveš, ar ne. *„Vaikai nelanko bažnyčios, kadangi jos nelanko tėvai. Reikia dirbti su šeimomis, ne pavieniais asmenimis.“* *„Deja, jaunimas ir vaikai nėra aktyvūs, jų aktyvumas didėja tik besiruošiant Pirmajai Šv. Komunijai ir Sutvirtinimo Sakramentui, kai dauguma lanko bažnyčią tik todėl, kad nori priimti sakramentą, o be dalyvavimo šv. Mišiose jis nebus suteiktas.“* Kad išlaikyti „paruoštus“ vaikus po Pirmosios Komunijos yra iššūkis, minėjo ir su vaikais dirbantys katechetai, kurie kasmet turi ruošti naujas grupes sakramentui, o kas toliau lydėtų ką tik paruoštus – nėra.

AUGINTI SUPRATIMĄ, KAS YRA MISIJA IR BENDRA ATSAKOMYBĖ

Sinodiniuose susitikimuose, kuriuose gvildenta Bažnyčios misijos ir kiekvieno asmens misijos Bažnyčioje tema, jaučiamas gana abstraktus kalbėjimas apie Bažnyčios misiją, netikėtai daug „saviplakos ir asmeninės kaltės jausmo“ dėl per mažo įsitraukimo į Bažnyčios gyvenimą, karitatyvines, pastoracines, bendruomenės veiklas. Kita vertus, džiugina, kad nemaža dalis dalyvių konkrečią parapiją, organizaciją, grupę, kuriai priklauso, suvokia kaip savo atsakomybės dalį, net jei jaučiasi nepakankamai prisidedantys prie jos.

- **Malda** už bendruomenę, malda už netikinčius, evangelizacija, piniginė auka, karitatyvinė veikla – tai vienos dažniausiai įvardijamų misijų rūšys. „*Išlaikyti tikėjimą*“ ir padėti, prisidėti jį skelbiant kitiems (dirbant su vaikais, ar suaugusiais) suvokiama kaip labai svarbi tikinčiojo pareiga. Akcentuojama, kad liudyti tikėjimą reikia savo asmeniniu pavyzdžiu, gerais darbais, kasdiene veikla „nebažnytinėje aplinkoje“. Šeima, tikėjimo perdavimas vaikams – svarbi misija.
- **Dalijimasis atsakomybėmis.** Mąstymas, kalbėjimas apie misiją įžvalgose susisieja su atsakomybe (asmenine, bendruomenine) – dalyviai svarstė, svajojo, kaip praktiškai stiprinti savo bendruomenes, kuo patys galėtų prisidėti prie įvairių veiklų (liturginių procesijų, skaitinių skaitymo, pagalbos ruošiant vaikus sakramentams, tvarkant ūkinius parapijos reikalus, išklauso tarnystės ir t. t.). Pasirodė ir **keletas iššūkių**: žmonės jaučia kaltę, kad per mažai daro Bažnyčios bendruomenėje (nes yra užsiėmę, augina vaikus, jaučiasi nepakviesti ar tiesiog neįdomu, nemato prasmės); kiti mato netolygų atsakomybių pasiskirstymą, didelę riziką perdegti turint per daug darbų (dažnai įskaitant ir dvasininkus), pamesti tikrąjį tikslą: „*Sunku nepaskęsti daugybėje skirtingų įsipareigojimų, tarnysčių... veiksmo daug, o iki Kristaus neprieinama. [...] Atrodo, kad kartais dėl žmonių patogumo „pritempiame“ Kristų... kas yra esminio? Turime atsakyti ir tą skelbti, tuo gyventi*“, „*Bendruomenėse dažnai kaip Naujojo Testamento istorijos apie mokinius Emauso kelyje: lekiam kažkur, bėgame, o Dievo šalia nepastebime.*“
- **Bažnyčioje tikintieji turi komandinio veikimo lūkestį.** Tikintieji, jausdami atsakomybę už bendruomenę, gana aiškiai ir dažnai svajojo apie bendruomenę, kurioje dalijamasi informacija, atsakomybėmis, darbais, nebijoma ieškoti vieni kitų pagalbos. Ne kartą paminėta, kad praktiniais, ūkiniais klausimais parapijiečiai dvasininkams galėtų daugiau padėti, o kunigas turėtų daugiau laiko ir galimybių būti dvasiniu bendruomenės autoritetu (gebėti perleisti dalį atsakomybės irgi reikia nusiteikimo). Ne kartą aikštėn iškildavo lūkestis, kad parapijų (pastoracinės, ekonominės) tarybos, jei jos egzistuotų ir (arba) funkcionuotų, galėtų būti geras ramstis parapijų dvasininkams.
- **Skaidrumas kaip bendros atsakomybės už bendruomenę dalis.** Poreikis gauti parapijos (taip pat ir organizacijų) finansines ataskaitas sutinkamas įžvalgose gana dažnai. Tikintieji ir aukotojai norėtų reguliariai sužinoti (skelbimuose, parapijų lankstinukuose, interneto svetainėse ar pan.), kiek aukų surinkta ir kam išleista. Skaidrumas ir atvirumas tvirtina pasitikėjimą, motyvuoja toliau aukoti, mažina konfliktų ir apkalbų riziką. **Kai nėra atvirumo**, iškeliami labai dideli lūkesčiai kunigams ir Bažnyčiai. Reikalaujama tobulumo, o išgirdus apie klaidas ištinka didelis nusivylimas. Skaidrumo tikimasi ne tik finansiniais klausimais, bet ir priimant kitus sprendimus, organizuojant veiklas.

PRAKTINIAI, BET SVARBŪS ASPEKTAI BENDRUOMENĖS GYVENIME

Pateiktose įžvalgose išryškėjo ir grupė labai praktinių, globaliame Visuotinės Bažnyčios kontekste gal ir smulkių Vilniaus arkivyskupijos parapijų gyvenimo elementų, kurie pasikartojo skirtingų bendruomenių susitikimuose, todėl nuspręsta juos išskirti kaip svarbius praktinius patarimus visoms bendruomenėms. Didžioji jų dalis susijusi su liturgijos šventimo tema.

- **Labai svarbu akustika, geras įgarsinimas šv. Mišiose**, kad jų dalyviai (ypač vyresnio amžiaus, negalią turintys) galėtų girdėti ir suprasti Dievo žodį, homiliją.

- **Šv. Mišių laikas.** Svarbu šv. Mišias pradėti nevėluojant. „Šv. Mišių laikas nepritaikytas prie dirbančių žmonių“ – matyt, turėta omenyje šv. Mišios šiokiadieniais. Taip pat paminėta, kad nustatant šv. Mišių, skirtų šeimoms su vaikais, laiką, reikėtų pasitarti su šeimomis, nes ankstyvas rytas vaikams nėra tinkamas.
- Apmąstydami liturgijos šventimo temą sinodinio kelio dalyviai daug akcentavo **pasiruošimo šv. Mišioms svarbą**, kad joms turi ruoštis ne tik dvasininkai, patarnautojai, bet ir tikintieji (minėta šventiška apranga, atėjimas prieš prasidedant apeigoms, nusiteikimas, susikaupimas ir pan.). Akcentuojama, kad geriau įsigilinti, suprasti (o kartais ir tiesiog išgirsti) Dievo žodį Mišiose padeda, jei **skaitinius, Evangeliją persiskaito iš anksto** arba yra paruošti Mišių lapeliai su teksta. Atrodo, kad vien girdėti ne visiems pakanka, geriau turėti galimybę ir skaityti tekstus. Dalyvaujantys maldos grupėse, kuriose iš anksto aptariami sekmadienio skaitiniai, džiaugėsi, kad tai labai padeda Mišiose.
- **Išpažintys ir klausyklos.** Labai dažnai kartojasi lūkestis, kad išpažinčių būtų klausoma prieš, bet ne per šv. Mišias – kad būtų galima visavertiškai susikaupiti ir dalyvauti liturgijoje. Pastebėta, kad **klausyklos nėra pritaikytos neįgaliesiems**. Išpažinties vieta (jei ne klausyklą) turėtų būti pakankamai privati, kad atėjęs jos atlikti žmogus nesijaustų nejaukiai, nesibaimintų, jog šalia esantys žmonės yra per arti ar gali girdėti.
- **Visi bendruomenės nariai šv. Mišiose turi turėti galimybę dalyvauti oriai:** kad judėjimo negalią turintiems būtų galima patekti į bažnyčias, priimti sakramentus; reikalingas vertimas į gestų kalbą, pagalbiniškai regėjimo negalią turintiems ir pan.
- **Kūrybiškas vaikų įtraukimas.** Sinodo susitikimuose dalyvavę vaikai, kalbėdami apie tai, ko norėtų Bažnyčioje, dažniausiai mini įvairias aktyvias veiklas, žaidimus, žygius po Mišių. Šv. Mišių metu vaikams patinka interaktyvumas, jiems nuobodu ilgi pamokslai ir pamaldos, džiaugiasi, kai prieš ar po Mišių yra užkalbinami, gauna dėmesio arba „*kunigas duoda žaibą po Mišių*“. Vaikams „*nepatinka statiškos Mišios be jokio judėjimo, ilgas klūpėjimas, kai nežino tikslo*“ (antrojai). Vaikų „įbendruomeninimo“ klausimą kiekvienoje bendruomenėje reikia spręsti kūrybiškai, pasirinkti tinkamas formas, kad vaikai nebūtų atbaidomi, bet kartu supažindinami su tikėjimu, turėtų specialių veiklų, bet nebūtų „ištraukiami“ iš visos bendruomenės.
- **Ilgiau atviros Bažnyčios**, į kurias galėtų užėiti pasimelsti, būtų rengiamos Švenčiausiojo Sakramento adoracijos, galimybė susitikti su kunigu dvasinio pokalbio.

DAUGIALYPIAI ASPEKTAI

Atsiųstose įžvalgose pastebėti kaip dažnai pasikartojantys, svarbūs aspektai, tačiau skirtingų grupių skirtingai vertinami, įžvelgiami skirtingi lūkesčiai.

- **Liturgijos grožis (tradicija ir modernumas).** Yra labai aiškiai išreikštas troškimas sąmoningai ir iš širdies dalyvauti liturgijoje. Svarbu ne tik asmeninis pasiruošimas, bet ir aplinka, giedojimas, tačiau dėl stilistikos, formos ir tradicijos sutarimo nėra. Vieni nori naujovių, kiti – išsaugoti tradicijas ir dar gražinti tai, kas prarasta. Vieniems norisi iškilmingumo ir puošnumo, kitiems – paprastumo, pritaikymo jaunimui, vaikams. Vieniems labai svarbu „kokybiškas, aukšto lygio“ giedojimas Mišiose, kitiems svarbiau „iš širdies“, kad kuo daugiau bendruomenės įsijungtų.
- **Dialogas Bažnyčioje, visuomenėje ir Bažnyčios autoritetas.** Įžvalgose iškyla noras „*aiškios Bažnyčios pozicijos, tvirtumo, tiesos žodžio, sutelkimo bendrai maldai*“, paaiškinimų aktualiais klausimais. Pavyzdžiui, tikintieji jaučia, kad pandemijos metu ganytojai nepakankamai paaiškino savo sprendimus, trūko jų guodžiančio žodžio, paramos, padrąsinimo arba stebino kunigo „pabėgimas į sodybą, užsidarymas“: „*Nežinau, kokio Bažnyčios elgesio reikia laukti išbandymų metu,*

bet tikrai žinau, kad išbandymų akivaizdoje kunigai turėtų būti su savo tikinčiais.“ Lygiai taip pat tikintieji nori dažnesnio ir gyvesnio ryšio su vyskupais, kad dažniau lankytų parapijas, tiesiogiai domėtusi, kuo žmonės gyvena.

Viena vertus, **norima, kad Bažnyčia nedelsdama išsakytų poziciją aiškiai, konkrečiai, tvirtai**, laikytusi mokymo, tradicijos, nepataikautų visuomenės nuomonei: *„Žmonės jaučiasi nesaugiai, jiems reikia drąsių ganytojų, nebijančių apginti Kristaus mokymą ir Bažnyčią.“* Kita vertus, *„kalbėjimas iš galios pozicijų labiausiai atstumia, reikia nustoti būti teisesniu ir geresniu už kitą“*. **Nepriimtinas požiūris „pasakiau ir negalima kvestionuoti“**, kuris jaučiamas pamoksluose ar viešuose Bažnyčios atstovų pasisakymuose. Taigi, iš Bažnyčios (tikriausiai, visų pirma, mintyje turimi vyskupai ar kunigai) laukiama aiškaus požiūrio, mokymo pristatymo aktualiomis visuomenei temomis (pavyzdžiui, šeima, santuoka (skyrybos), partnerystė, LGBT ir kt.), bet kartu iš Bažnyčios tikimasi ir pagarbos, kantrybės, empatijos, tarnystės dvasios. Yra balsų, kuriems norisi *„vieta / formatų Bažnyčioje, kur žmonės gali kelti klausimus, dalintis abejonėmis, ieškoti atsakymų. Nes tai irgi krikščioniško gyvenimo dalis“* arba *„Dialogas bažnyčioje prasideda ne kažkur viršuje (Popiežius ir kardinolai), o galima ir mums visiems kalbėtis su kitatikiais.“* Ypač jaunesni žmonės svajoja apie Bažnyčią, kuri nebūtų teisianti, smerkianti, kuri suprantamai kalbėtų apie tai, kas šiandienos žmogui aktualu.

„Labai pritrūko šiais pandemijos, neaiškios politikos laikais tėviško ganytojiško žodžio. Ne tiek kokios pozicijos išdėstymo, o suraminimo: Ramiai, mano avys! Stinga mokymosi iš vargšų. Bandoma sušokti protingą šokį su valdžia. Nebeaišku, kas yra ta ganytojo žinia. Jautiesi, kad su Bažnyčia lyg būtum su politine struktūra, su Lietuvos Bažnyčios vadovais ne visada jautiesi saugiai. Šiuo metu lyg pasiduodama ideologijai, stabui: žmogus–migrantas. Yra labai didelis deficitas Išminties balso.“

Išmintingas viešumas gydo. Viešas Bažnyčios kalbėjimas susiejamas ne tik apie tai, kas vyksta „kažkur visuomenėje, už Bažnyčios sienų“, bet ir su viešu kalbėjimu apie tai, kas vyksta Bažnyčios viduje. Taip, kaip parapijose, organizacijose, vyskupijoje žmonėms trūksta informacijos ir komunikacijos apie kasdienius bendruomenės gyvenimo dalykus, lygiai taip pat norima ir „viešo atvirumo“: *„Sąžiningai pripažinti dalykus, kurie vyko / vyksta (taip pat ir blogus). Tada Bažnyčia bus autoritetas.“* Nariams rūpi, kad Bažnyčia visuomenėje turėtų pozityvų įvaizdį, autoritetą, jaučia, kad jis sumenksta dėl „turtų, pedofilijos skandalų“, todėl norėtų matyti kuo daugiau gerų pavyzdžių, bet nebijant pripažinti ir skaudulių. *„Labai trūksta Bažnyčios požiūrio aiškumo: iš vienos pusės nuodėmė įvardijama kaip aiškus blogis, kurį reikia nugalėti; iš kitos pusės – dvasininko nuodėmės yra nutylimos, užglaistomos. Vardan Bažnyčios autoriteto saugojimo paaukojama Tiesa ir Bažnyčios mokymas.“*

NETIKĖTOS ARBA NEDAŽNOS ĮŽVALGOS

- **Bažnytinis menas** – sritis, kuri veda į santykį su Bažnyčia. Netikėta įžvalga, kaip galima sudominti, atkreipti dėmesį į Bažnyčią, vesti žmogų Dievo link. Praktiniai pasiūlymai: paruošti pristatymus apie koplyčias, reikšmingiausius meno kūrinius, paveikslus, kad į bažnyčią atėję galėtų perskaityti, žinoti, kas vaizduojama, ugdytų gebėjimą per meną pažinti Dievą ir Bažnyčią.
- **Ekumenizmas mūsų arkivyskupijos bendruomenėms nėra suprantamas, jam skiriamas dažniausiai tik formalus dėmesys.** Nesuprantama, kaip jis turi vykti, ką reikėtų daryti, apsiribojama „pagarba vieni kitiems“; reikia suvokti savo tapatybę, bet siekti būti viena Kristuje. *„Paprastus žmones, kurie nesupranta ekumenizmo tikslų, gąsdina mintis: negi aš dabar turėčiau atsisakyti savo religijos, savo tėvų tikėjimo ir prisijungti prie kito tikėjimo.“* Kai kur pastebima, kad vyksta „ekumeninė savaitė“, visuotinėje maldoje paskaitomas specialus maldavimas, kaip gražūs pavyzdžiai paminėta ekumeninė *Maldos už Ukrainą* akcija, *Taižė* pamaldos, *Šviesos kelias*. Kartais ekumenizmą suprantame kaip lietuvių ir lenkų bendruomenių santykius. Tarptautinė patirtis organizacijoms

padedą patirti ekumenizmą, pavyzdžiui, tai ryšku „Tikėjimo ir šviesos“ bendruomenėje. *„Su kitomis religijomis ryškiausiai bendradarbiaujama per pagalbą vargšui, silpniesiems, pavyzdžiui, savanoriaujant Arkos bendruomenėje.“* Didesnis ekumeninis sinodo susitikimas buvo surengtas Vilniuje Maldos už krikščionių vienybę savaitės metu. Iš šio susitikimo įžvalgų: *„Krikščioniškos bažnyčios gali susivienyti dėl pamatinių krikščioniškų tiesų (gyvybės, šeimos, tikėjimo išpažinimo laisvės)“, „krikščionys turi turėti bendrą ŽINIĄ: bendruomenėse yra vieta kiekvienam kaip asmeniui“, svarbu liudijimas asmeniniu pavyzdžiu, vienyti gali karitatyvinė, socialinė veikla, „kad visų centre būtų Kristus – Jis mus suvienys!“* Visgi prasidėjus karui Ukrainoje ėmė kilti klausimai, kaip ekumenizmas turėtų vykti su Stačiatikių Bažnyčia, tai paveikė krikščionių tarpusavio ryšius, pristabdė bendravimą.

SINODALUMAS KAIP NAUJOVĖ

Rekomendacijos temai „Sinodalumo ugdymas“ buvo paskelbtos vėliausiai, įžvalgų šia tema sulaukta mažiau nei kitų temų, susitikimai daugiausia buvo skirti refleksijai apie nueitą sinodinį kelią bendruomenėje. Didžioji dauguma grupių džiaugėsi šia sinodine patirtimi. Neigiamų patirčių, atsiliepimų buvo vienetai.

Tiesa, tarp gautų asmeninių įžvalgų buvo daugiau skepticizmo ar baimių (nei grupelių įžvalgose), kad sinodinis kelias gali būti priemonė keisti Bažnyčios mokymą, keisti Tradiciją, bažnytinę hierarchiją: *„Baisu, kad tik sinodas nesąlygotų kokių didelių reformų – Bažnyčia šiuo metu išgyvena didelius sunkumus, reikia stiprinti kas yra išlikę – sakramentus, liturgiją. Labiau akcentuoti kvietimą į atsivertimą ir atgailą, ne vien ir ne tik socialinę veiklą.“*

- Ši patirtis – tik **kelio pradžia**. Daugumai bendruomenių „sinodas, sinodalumas, keliavimas drauge“ buvo naujos sąvokos, o susitikimai – nauja patirtis (galbūt išskyrus kelias parapijas ar bendruomenes, kuriose gyva ir stipri pastoracinių tarybų veikla ar taikomas bendruomeninės įžvalgos metodas). Vienus nustebino temos, padėjusios apmąstyti anksčiau nepastebėtus dalykus, kitus nustebino pati forma, kad kartu susėdama, meldžiamasi, kalbamasi, klausoma: *„Prieš 10 minučių neįsivaizdavau, kad Bažnyčioj dar kažkas vyksta be Mišių.“*
- Vyrauja **nusiteikimas tęsti panašius susitikimus**, padaryti juos bendruomenės gyvenimo tradicija. *„Atviri pokalbiai – būtini Bažnyčioje. Sinodas turi būti Bažnyčios gyvenimas.“* Norint tęsti, reikia toliau mokytis klausytis (Dievo žodžio, vieni kitų) ir kalbėtis, reikia mokytis bendruomeninės įžvalgos metodo.
- Grupių dalyviai pagilino **Bažnyčios kaip bendruomenės suvokimą**, sustiprėjo jų bendros atsakomybės jausmas už parapiją ar organizaciją, kad *„Bažnyčia ne pastatas ir ne kunigai“*. Vieni suprato, kad aktyvių narių bendruomenėje yra mažai, kiti per susitikimus atrado naujų narių. *„Įsitikinome, kad bendruomeniškumas daro Bažnyčią gyvą.“* Atsirado drąsos, ryžto imtis konkrečių veiksmų: rodyti daugiau iniciatyvos, organizuoti online susitikimus, skaityti dvasinę literatūrą, organizuoti Pirmosios Komunijos tėvėlių susitikimą, pasiūlyti po Mišių arbatos ar kavos, daugiau skaityti Šventąjį Raštą, organizuoti daugiau piligrimysčių, bendrauti su kitomis parapijomis, atgaivinti Alfa kursą, įsijungti į chorą, atnaujinti parapijos tarybos veiklą ir pan.
- Dar kartą išryškėjo troškimas **ryšio su dvasininkais bendruomenėje**. *„Sinodas leido įsivardinti, kad yra svarbu, kad kunigai irgi dalyvautų susitikimuose, ne tik rūpintųsi sakramentais, bet ir būtų su žmonėmis. Buvo temų, kur norėjosi, kad kunigai irgi dalyvautų susitikime ir pasidalintų savo įžvalgomis, patirtimis. Norisi bendrystės, atvirumo ir skaidrumo su dvasiniu luomu.“* Bendruomenėse reikalinga erdvė dvipusiam grįžtamajam ryšiui – tarp dvasininkų ir pasauliečių, formos gali būti įvairios. *„Svarbu bendruomenėje jausti bendrystės dvasią. Tai – Dievo dovana, leidžianti jausti Šv. Dvasios veikimą.“*

„Aš labai džiaugiuosi, kad Bažnyčiai parūpo, ką galvoju aš, paprastas eilinis žmogelis. Tai dieviškas žingsnis.“

IŠVADOS

Įsigilinusi į gautas susitikimų ir asmenines įžvalgas Vilniaus arkivyskupijos sinodinio kelio komanda įžvelgė šias kryptis, kuriomis mūsų vietinė Bažnyčia kviečiama eiti:

- **Puoselėti dvasininkų ir visos Dievo tautos tarpusavio ryšius.** Atrasti priemones, būdus ugdyti tiek dvasininkus, tiek pasauliečius, kad atsirastų atviras, nuoširdus, pagarba vienas kitam grįstas bendravimas, nejaučiant baimės klausti ar būti įskaudintam. Gydyti žaizdas, atsiradusias dėl grubaus, nejautraus bendravimo. Menkinančiam teisuoliškumui Bažnyčioje neturi būti vietos. Dvasininkų ir pasauliečių bendravimas neturi apsiriboti šv. Mišiomis, homilija, sakramentų teikimu ar kitais patarnavimais Bažnyčioje.
- **Būti atvira ir atsakinga bendruomene.** Suprasti, kad Bažnyčia – ne pastatas ir ne kunigai, o keliaujanti Dievo tauta (bendruomenė). Ugdyti bendruomenėse bendros atsakomybės jausmą: dalintis atsakomybėmis, darbais, steigti (arba atgaivinti) parapijų pastoracines tarybas. Stiprinti pasitikėjimą didinant skaidrumą: kaip tvarkomi bendruomenių finansai, kokie ir kaip priimami sprendimai bendruomenėje. Nebijoti (tiek dvasininkams, tiek pasauliečiams) mokytis ir diegti naujus vadybos, žmogiškųjų išteklių, krizių, finansų valdymo metodus. Naujus narius (vaikus ar suaugusiuosius) ne tik atvesti į bendruomenę, bet ir juos palydėti. Rūpintis esamais aktyviais nariais – saugoti nuo perdegimo, dalintis atsakomybėmis, padėti vieni kitiems.
- **Augti ir ugdyti Bažnyčioje.** Atliepti į tikinčiųjų (ir atitolusiųjų) poreikį ir troškimą suprasti, kas ir kodėl vyksta liturgijoje, kas rašoma Šventajame Rašte, ko moko Bažnyčia. Ugdytas, augimas, kaip ir keliavimas drauge, – tai nuolatinis (ne vienkartinis) procesas; nereikia bijoti priminti paprastų dalykų, reikia parinkti tinkamas katechezės formas, kalbą, metodus pagal žmonių grupes (vaikai, jaunimas, abejingi Bažnyčiai ar jos skeptikai, „tik sekmadieniniai“ ar „uolūs“ katalikai, sunkumus, ligas išgyvenantys ir pan.). Ugdyti ne tik per monologą (dėstant tiesas), bet ir dialogą (įsiklausant, atsakant į klausimus).
- **Neatstumti žmonių.** Vengti nuo Bažnyčios atbaidančio teisuoliškumo, kaip artimą mylėti ne tik „bendrakeleivį“, bet ir „paliktą pakelėje“. Per pritaikytas pastoracines programas, pasiūlymus padėti bendruomenėms atrasti ryšį su tais, kurie jaučiasi Bažnyčios įskaudinti, atstumti, pavyzdžiui, LGBT asmenys, išsiskyrę ar gyvenantys ne santuokoje, nusivylę Bažnyčia, netikintys. Priimti šiuos žmones su tiesa ir meile. „Kalbėti su žmonėmis, ne apie žmones.“
- **Nesustoti pusiaukelėje ir tęsti įžvelgimo procesą.** Sinodinis kelias nėra eksperimentas, toliau reikia mokytis bendruomeninės įžvalgos metodo ir jį taikyti parapijų, organizacijų, arkivyskupijos institucijų gyvenime ir veikloje. Palaikyti, sudaryti sąlygas, padėti bendruomenėse tęsti susitikimus. Svarbu kiekvienoje bendruomenėje įsivertinti grupių įžvalgas, viešai pristatyti ir imtis tai parapijai ar organizacijai svarbių žingsnių.

